

มาตรการทางกฎหมายในการยกระดับสถานะของสัตว์เลี้ยงภายใต้ประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์

Legal Measures to Upgrade the Status of Pets under the Thai Civil and Commercial Code

ปาติตรา บางสมบุญ¹ และธานี วรภัทร์²

Patitra Bangsomboon and Thaneer Vorapatr

Received: August 11, 2022

Revised: September 08, 2022

Accepted: September 12, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานะของสัตว์เลี้ยงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ภายใต้กฎหมายของประเทศไทย 2) เปรียบเทียบสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในประเทศไทยกับในต่างประเทศ และเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย เป็น การวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัญหาเกี่ยวข้องกับสถานะของสัตว์เลี้ยง พบว่า สถานะของสัตว์เลี้ยงมีสถานะเป็นเพียงทรัพย์สินโดยกฎหมายไม่ได้มองว่าสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึก จึงทำให้เกิดปัญหาในการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง เช่น ในกรณีที่เกิดการกระทำละเมิดเป็นเหตุให้สัตว์เลี้ยงตาย หากศาลพิจารณาว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงทรัพย์สินจึงไม่อาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนทางด้านอารมณ์ให้กับเจ้าของสัตว์เลี้ยง ทั้งในกรณีที่มีการหย่าร้างซึ่งทรัพย์สินดังกล่าวเป็นสัตว์เลี้ยง หากสถานะของสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงทรัพย์สินศาลจะไม่ได้พิจารณาที่สวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเป็นหลัก และนอกจากที่ได้กล่าวมายังส่งผลให้สัตว์เลี้ยงไม่อาจได้รับการคุ้มครองสิทธิภายใต้กฎหมายมรดก 2) สถานะของสัตว์เลี้ยงของประเทศไทยกับกฎหมายในต่างประเทศมีความแตกต่างกันโดยพบว่า ต่างประเทศให้ความสำคัญกับสถานะและการคุ้มครองสิทธิของสัตว์เลี้ยงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสมาพันธ์รัฐสวิสได้มีการบัญญัติสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของกฎหมายในบรรพอื่น ๆ แต่ปัญหาของประเทศไทยเกิดจากการที่สถานะของสัตว์เลี้ยงยังเป็นเพียงทรัพย์สินไม่ใช่เป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึก จึงพบว่าประเทศไทยจำเป็นต้องแก้ไขเพิ่มเติมสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวล

¹⁻² มหาวิทยาลัยรังสิต; Rangsit University

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของคำนิยามของสัตว์เลี้ยงโดยอาศัยแนวทางของกฎหมายต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ: สัตว์เลี้ยง, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, สวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง

Abstract

This research article aimed to 1) study the status of pets according to the Civil and Commercial Code under the laws of Thailand; 2) compare between the status of pets under the Civil and Commercial Code in Thailand and those in other countries. At the same time, suggestions were made to improve the legal status of pets under the Civil and Commercial Code of Thailand. This was a documentary research. The results of the research revealed that 1) in terms of the problems of pet condition, it was found that the status of the pet was just a property by law, not looking at the pet as a living thing and having feelings. This caused problems in protecting the rights and welfare of pets, for example, in the event of an infringement that caused the pet to die. If the court considered pets to be property, then emotional compensation cannot be awarded to pet owners. And in the event of a divorce, if the pet's status was merely property, the court will not primarily consider the pet's welfare. In addition to the aforementioned, sending to a pet may not be protected under the inheritance law; 2) the status of pets in Thailand and the laws in other countries were different. Foreign countries attached great importance to the status and protection of the rights of pets. Especially in the Swiss Confederation, the status of pets was clearly defined in the civil code. This had resulted in the change of the law in other chapters, but the problems in Thailand arose from the fact that the pets' status was still a property, not being a living being and having feelings. Therefore, it was found that Thailand needed to amend the status of pets in the Civil and Commercial Code in terms of the definition of pets based on foreign law guidelines. This was to effectively protect the rights and welfare of pets.

Keywords: Pets, Civil and Commercial Code, Pet Welfare

บทนำ

เนื่องจากในปัจจุบันสัตว์เลี้ยงได้มีความสำคัญต่อบุคคลในสังคมประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากบุคคลได้นิยมนำสัตว์เลี้ยงมาเลี้ยงเพื่อเป็นเพื่อนคลายความเหงา จึงมีความผูกพันกับสัตว์เลี้ยงเสมือนหนึ่งสมาชิกในครอบครัว แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้จะนิยมนำสัตว์เลี้ยงมาเลี้ยงแต่สถานะ

ของสัตว์เลี้ยงและความตระหนักรู้ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงยังคงเป็นในแง่ทางด้านศีลธรรมเท่านั้น ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้เขียนต้องการที่จะทำการศึกษากฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงไว้เพื่อเป็นเพื่อนโดยเฉพาะ กล่าวคือเป็นสัตว์ที่ถูกควบคุมโดยมนุษย์ในเรื่องการให้อาหาร การคุ้มครองดูแล การผสมพันธุ์ของสัตว์ตามต้องการได้ และสร้างความผูกพันต่อกันระหว่างคนกับสัตว์ จึงเรียกว่าสัตว์เลี้ยง แต่จะไม่นับสัตว์ที่อยู่ในสวนสัตว์ สัตว์ที่อยู่ในห้องทดลองว่าเป็นสัตว์เลี้ยงด้วย เหตุเพราะไม่มีส่วนผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนโดยตรง สัตว์เลี้ยง คือ มิตร คือ เพื่อนผู้ซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อเจ้าของเท่านั้น (ศุภโชค บุญเจริญ, 2556)

ทั้งนี้ในประเทศไทยได้มีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง ซึ่งปรากฏในพระราชบัญญัติการป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 (ราชกิจจานุเบกษา, 2557) และประมวลกฎหมายอาญามาตรา 381 และมาตรา 382 พ.ศ.2499 (ราชกิจจานุเบกษา, 2558) ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับแสดงให้เห็นว่ามีเจตนารมณ์ที่จะต้องการยกระดับสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมายให้ได้รับความคุ้มครองที่มีความแตกต่างจากทรัพย์สินทั่วไปแล้ว แต่หากจะพิจารณาสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยนั้น สถานะของสัตว์เลี้ยงในกฎหมายดังกล่าวมีความแตกต่างจากกฎหมายที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ยกตัวอย่างเช่น สถานะของสัตว์เลี้ยงในมุมมองของกฎหมายครอบครัว สัตว์เลี้ยงยังมีสถานะเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไป กฎหมายไม่มองว่าสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึก ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดการสมรสสัตว์เลี้ยงจะต้องถูกแบ่งทรัพย์สินระหว่างคู่สามีและภรรยา ซึ่งหากตกลงกันไม่ได้ก็นำมาซึ่งปัญหาในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามี ภรรยา ที่จะต้องทำการแบ่งทรัพย์สินกัน (พงค์ศักดิ์ เจ็ะพงค์, 2564) และศาลก็จะนำบทบัญญัติในหมวดทรัพย์สินมาบังคับใช้ในกรณี ซึ่งกฎหมายดังกล่าวไม่ได้พิจารณาที่สวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเป็นหลักแต่อย่างใด ซึ่งนอกจากจะทำให้สัตว์เลี้ยงไม่ได้รับสวัสดิภาพที่ดี และอาจส่งผลทำให้เกิดปัญหาการทารุณกรรมสัตว์อย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ถึงแม้ประเทศไทยจะมีการพัฒนาสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงไว้อย่างก้าวหน้าก็ตามแต่ก็ไม่ได้พัฒนาไปจนถึงการให้การคุ้มครองสิทธิของสัตว์เลี้ยงภายใต้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งจะยกตัวอย่างสัตว์เลี้ยงในกฎหมายมรดก กล่าวคือ สิทธิของสัตว์เลี้ยงที่ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายมรดก ด้วยเหตุผลที่ว่าสัตว์นั้นไม่อาจจะเป็นผู้ทรงสิทธิได้ในทางกฎหมาย หรืออยู่ในสถานะที่เป็นทายาทของเจ้ามรดกได้ เพราะสถานะของสัตว์ในทางกฎหมายยังคงเป็นเพียงทรัพย์สินซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไป ดังนั้น หากเจ้ามรดกถึงแก่ความตาย สัตว์เลี้ยงอาจจะไม่ได้รับการดูแลและได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพ หากสัตว์เลี้ยงได้รับการจัดสรรแบ่งปันให้กับทายาทในลักษณะเช่นเดียวกับการแบ่งปันทรัพย์สินมรดก ในขณะที่กฎหมายในต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นสมาพันธรัฐสวิส ราชอาณาจักรสเปน สาธารณรัฐโปรตุเกส สถานะของสัตว์เลี้ยงในประเทศดังกล่าวไม่ได้เป็นทรัพย์สินแต่เป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึก จึงมีการบัญญัติกฎหมายที่ให้อำนาจผู้พิพากษาในการพิจารณาที่มีความเกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเป็นสำคัญ นอกจากนี้การพิจารณาในคดีที่เกี่ยวข้องกับการกระทำละเมิดจนเป็นเหตุให้สัตว์เลี้ยงถึงแก่ความตาย หากศาลพิจารณาว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงทรัพย์สินของเจ้าของสัตว์เลี้ยงเท่านั้น ศาลไม่อาจ

พิจารณาค่าสินไหมทดแทนทางด้านจิตใจให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงได้แต่จะพิจารณาได้เพียงค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการสูญเสียทรัพย์สินเท่านั้น จึงทำให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งปรากฏได้จากคดีหนึ่งซึ่งในการพิจารณาคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ผู้เสียหายที่ยื่นฟ้องคดีเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงเป็นผู้ชนะคดี โดยเจ้าของสัตว์เลี้ยงได้การพาสุนัขชื่อเจอร์นี่ซึ่งเป็นสุนัขพันธุ์ลาบดอร์ไปโรงพยาบาลเพื่อทำการรักษาและผ่าตัดเนื้องอกที่ปอด ซึ่งก่อนที่จะมีการผ่าตัดสุนัขเจอร์นี่ สัตวแพทย์ได้กระทำการรักษาโดยประมาทเจาะโดนเส้นเลือดของสุนัข จึงทำให้สุนัขตาย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาประกอบผลการตรวจจากการเอาชิ้นเนื้อไปตรวจไม่ปรากฏว่าก่อนที่จะมีการผ่าตัดสุนัขเจอร์นี่มีความอ่อนแอ ในลักษณะที่จะทำให้ถึงแก่ความตาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 ผู้เสียหายซึ่งเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงจึงฟ้องร้องโรงพยาบาลสัตว์ ในความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้สุนัขตาย โดยผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องโรงพยาบาลและสัตวแพทย์เพื่อให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นจำนวนเงินหนึ่งล้านบาทโดยให้รับผิดเป็นลูกหนี้ร่วม เนื่องจากผู้เสียหายไม่ได้มองว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงแค่ว่าทรัพย์สินเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามแม้ศาลชั้นต้นจะได้มีพิพากษาให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงชนะคดีและให้โรงพยาบาลและสัตวแพทย์ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน แต่ศาลได้มีการพิจารณาค่าสินไหมทดแทนเป็นจำนวนเงิน 70,000 บาท เท่ากับมูลค่าของสุนัขพันธุ์ลาบดอร์ในขณะที่ยื่นฟ้อง ซึ่งเป็นการคิดค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริงเท่ากับมูลค่าในสัตว์เลี้ยงในขณะนั้น (Thai PBS New, 2565) ซึ่งมีความแตกต่างจากสถานะของสัตว์เลี้ยงในกฎหมายในต่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่นสมาพันธ์รัฐสวิส ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจผู้พิพากษาในการใช้ดุลยพินิจกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายทางด้านจิตใจให้แก่เจ้าของสัตว์เลี้ยงได้ เนื่องจากสถานะของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมายไม่ได้เป็นเพียงทรัพย์สินทั่วไปเท่านั้น (Michel, M. & Kayasseh, E. S., 2011) เป็นต้น ดังนั้นจากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงตามกฎหมายแพ่งอันสมควรที่จะได้รับการแก้ไขเพื่อประโยชน์ต่อการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้อย่างประสิทธิภาพต่อไป

เมื่อได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและสถานะของสัตว์เลี้ยง พบว่าทฤษฎีให้การสนับสนุนสิทธิของสัตว์และสถานะของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมาย ซึ่งหลักเกณฑ์ที่สำคัญได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสถานะของสัตว์ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มองว่าสัตว์ควรมีสติและมนุษย์ก็ควรมีหน้าที่ต่อสัตว์ ทั้งแนวความคิดนี้ยังได้มีการพัฒนาและได้มีการยกระดับสถานะของสัตว์ถึงขั้นให้สัตว์มีสถานะเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงเป็นแนวคิดที่ทำให้เกิดแนวความคิดปรัชญาในเรื่องสิทธิสัตว์เกิดขึ้นโดยทฤษฎีสติสัตว์ (ศรีธัญญา แจ่มขำ, 2557) เป็นทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสิทธิของสัตว์ในทางกฎหมาย เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่ถือว่าสัตว์สามารถเป็นผู้ทรงสิทธิในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิต ซึ่งมนุษย์จะต้องให้ความเคารพ และจะต้องพิจารณาถึงความเท่าเทียมของสัตว์ในเชิงผลประโยชน์ที่สัตว์ควรจะได้รับ ในต่างประเทศได้นำทฤษฎีดังกล่าวมาปรับใช้ โดยเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง และอีกแนวความคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีสวัสดิภาพสัตว์เป็นทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายคุ้มครองสัตว์

เลี้ยงเช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่มองว่ามนุษย์จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสัตว์และมนุษย์ก็มีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้สัตว์ได้มีสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต และมนุษย์จะต้องแสวงหามาตรการในการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างมีมนุษยธรรม และการจัดการสวัสดิภาพของสัตว์อย่างเหมาะสม มนุษย์จะต้องอาศัยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์วัฒนธรรม จรรยาบรรณ (ประพิมพ์พรรณ เงินทิพย์, 2554) ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับต่อเหตุผลที่ควรจะต้องการแก้ไขสถานะของสัตว์เลี้ยง เนื่องจากต้องการที่ให้สัตว์เลี้ยงได้รับความคุ้มครองทางด้านสวัสดิภาพ ซึ่งเป็นหลักกฎหมายที่มีความสำคัญที่ควรจะต้องปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น เมื่อพิจารณาทฤษฎีที่ได้กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นทฤษฎีที่แสดงให้เห็นถึงการยกระดับสถานะของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมาย เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่ให้การสนับสนุนการคุ้มครองสิทธิของสัตว์เลี้ยงและเพื่อที่จะคุ้มครองสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมาย และแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างว่าสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก ซึ่งแตกต่างจากทรัพย์สินทั่วไป

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจึงสรุปได้ว่าจะเห็นได้ว่าถึงแม้ในประเทศไทยจะมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เลี้ยง ซึ่งปรากฏในพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมสัตว์และการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 และในประมวลกฎหมายอาญาก็ตาม แต่สถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีความไม่สอดคล้องกับกฎหมายทั้ง 2 ฉบับข้างต้น เนื่องจากสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีสถานะเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไปเท่านั้น ไม่ได้สถานะพิเศษเหนือกว่าทรัพย์สินทั่วไปแต่อย่างใด ประกอบกับประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law เป็นหลัก (รัชดาวัลย์ หิรัญสายและคณะ, 2558) เมื่อไม่ได้มีการกำหนดสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงให้มีความแตกต่างจากทรัพย์สิน จึงทำให้เกิดปัญหาในการพิจารณาคดีในกรณีที่เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงต้องนำบทบัญญัติทรัพย์สินมาบังคับใช้ จึงทำให้กฎหมายดังกล่าวไม่ได้มีลักษณะที่จะเอื้อต่อผลประโยชน์ของสัตว์เลี้ยงหรือคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงแต่อย่างใด ดังนั้นเพื่อจะทำการแก้ปัญหาให้ตรงจุด ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องแก้ไขสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปโดยการคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงและเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของสัตว์เลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการปรับแก้ไขโดยยึดมาตรฐานทางกฎหมายของต่างประเทศเป็นเกณฑ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานะของสัตว์เลี้ยงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ภายใต้กฎหมายของประเทศไทย
2. เพื่อเปรียบเทียบสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในประเทศไทยกับสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งในต่างประเทศและเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย รวมถึงเสนอแนะมาตรการต่าง ๆ โดยอาศัยกฎหมายของ สมานันท์รัฐสวัสดิราช

อาณาจักรสเปน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐออสเตรีย สาธารณรัฐโปรตุเกส รัฐควิเบก แคนาดา

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ในองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมาตรการในการคุ้มครองสถานะของสัตว์เลี้ยงภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยศึกษาค้นคว้าวิจัยและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ หนังสือ บทความ วารสาร การวิจัย เอกสารทางกฎหมาย มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและมาตรการทางกฎหมายของประเทศสมาพันธรัฐสวิส ราชาอาณาจักรสเปน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐออสเตรีย สาธารณรัฐโปรตุเกส รัฐควิเบกแคนาดา และการสัมภาษณ์ ค้นคว้า สอบถามข้อมูลจากบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับสถานะของสัตว์เลี้ยงภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และการนำเสนอวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสถานะของสัตว์เลี้ยงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในประเทศไทย พบว่า จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสัตว์เลี้ยงจะพบว่าบุคคลส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักถึงสถานะของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมายอย่างแท้จริง จึงทำให้บุคคลปฏิบัติกับสัตว์เลี้ยงเช่นเดียวกับทรัพย์สิน นอกจากนี้เมื่อกฎหมายไม่ได้มีการบัญญัติสถานะของสัตว์เลี้ยงไว้อย่างชัดเจนจึงส่งผลให้ในการพิจารณาคดีทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงศาลจึงต้องหยิบยกบทบัญญัติกฎหมายในหมวดทรัพย์สินมาบังคับใช้เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงโดยตรง จึงทำให้ในการพิจารณาคดีนั้นศาลจะไม่ได้พิจารณาเพื่อการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงแต่อย่างใด ซึ่งจะยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่คู่สามีและภริยาทำการหย่าร้างศาลจะต้องพิจารณาคัดสินในคดีหย่าร้างเพื่อทำการแบ่งทรัพย์สิน ซึ่งศาลจะต้องพิจารณาเพื่อแก้ไขข้อพิพาทของคู่กรณี โดยไม่ได้คำนึงว่าสัตว์เลี้ยงของอดีตคู่สามีและภริยานั้นเป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึก ทั้งนี้ศาลอาจจะตัดสินโดยกำหนดให้บุคคลที่ซื้อสัตว์เลี้ยงเข้ามาเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยที่ไม่ได้คำนึงว่าบุคคลดังกล่าวจะสามารถดูแลสัตว์เลี้ยงและมีความและมีความผูกพันกับสัตว์เลี้ยงดีกว่าอีกคนหรือไม่ ซึ่งตรงนี้อาจส่งผลให้สัตว์เลี้ยงไม่ได้รับสวัสดิภาพที่ดีได้

2. ผลการเปรียบเทียบสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยกับสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งต่างประเทศ พบว่า เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างจากกฎหมายในต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศสมาพันธรัฐสวิส ภายหลังจากที่ได้แก่สถานะของสัตว์เลี้ยงในกฎหมายแพ่งได้มีการบัญญัติกฎหมายให้อำนาจผู้พิพากษาที่จะพิจารณาเพื่อประโยชน์และสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเป็นหลัก ซึ่งศาลจะสามารถใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาคดีว่าบุคคลใดสามารถดูแลสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้ดีกว่า ซึ่งพิจารณาจากสัตว์เลี้ยงเป็นหลัก โดยจะไม่นำหลักในเรื่องทรัพย์สินมาบังคับใช้ ทั้งในกฎหมายมรดก ยังให้สิทธิเจ้ามรดกกำหนดพินัยกรรมใน

การคุ้มครองสิทธิของสัตว์เลี้ยง โดยการกำหนดให้ทายาทหรือบุคคลที่มีสิทธิได้รับมรดกจะต้องดูแลสัตว์เลี้ยงให้เป็นไปตามข้อกำหนดในพินัยกรรม กล่าวคือ จะต้องดูแลสัตว์เลี้ยงให้เป็นไปตามหลักสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงชนิดนั้น เป็นต้น จึงทำให้เห็นว่าภายหลังจากที่มีการแก้ไขสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในสมาพันธรัฐสวิส ส่งผลให้สัตว์ได้รับการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่ง นอกเหนือจากกฎหมายอื่น ๆ ที่ใช้คุ้มครองสัตว์เลี้ยงอีกด้วย

3. แนวทางในการปรับปรุงสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย รวมถึงเสนอแนะมาตรการต่าง ๆ โดยอาศัยกฎหมายของสมาพันธรัฐสวิส ราชอาณาจักรสเปน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐออสเตรีย สาธารณรัฐโปรตุเกส รัฐควิเบกแคนาดา พบว่า สถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยถือเป็นปัญหาที่สำคัญที่ควรได้รับการแก้ไขโดยนำมาตราทางกฎหมายต่างประเทศมาเป็นแบบอย่างในการแก้ไข เพื่อทำให้แก้ไขปัญหามาตรังตรงประเทศไทยจึงควรแก้ไขเพิ่มเติมสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไว้อย่างชัดเจนและแยกหมวดหมู่กฎหมายที่มุ่งบังคับใช้กับสัตว์เลี้ยงโดยตรง โดยการไม่นำบทบัญญัติทรัพย์สินมาบังคับใช้กับสัตว์เลี้ยงในกรณีที่เกิดข้อพิพาทที่มีสัตว์เลี้ยงเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อการให้การคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้โดยยึดมาตรการทางกฎหมายต่างประเทศเป็นเกณฑ์

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิจัยในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานะของสัตว์เลี้ยงของประเทศไทยและของต่างประเทศ ปัญหาที่สำคัญของประเทศไทยที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะได้มีการบัญญัติกฎหมายที่คุ้มครองสัตว์เลี้ยงซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557 และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 381 และมาตรา 382 พ.ศ.2499 ซึ่งทั้งกฎหมายทั้งสองฉบับได้มีการเจตนาที่จะยกระดับให้สัตว์เลี้ยงมีสถานะเหนือกว่าทรัพย์สิน แต่จะเห็นได้ว่าสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีความไม่สอดคล้องกับกฎหมายทั้งสองฉบับ ซึ่งกฎหมายทุกฉบับควรที่จะมีความสอดคล้องกันกล่าวคือสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยนั้น สัตว์เลี้ยงยังมีคงมีสถานะเป็นเพียงทรัพย์สินเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไปเท่านั้น รวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อคุ้มครองเจ้าของสัตว์เลี้ยงเท่านั้น โดยไม่ได้มีเจตนารมณ์เพื่อการคุ้มครองตัวสัตว์เลี้ยงโดยตรง ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาในการพิจารณาที่มีความเกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง เนื่องจากด้วยเหตุที่สถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ยังคงมีสถานะเป็นเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไป ดังนั้นในการพิจารณาคดีศาลจะพิจารณาเพื่อแก้ไขข้อพิพาทในทางทรัพย์สินของคู่กรณีเท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายในต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ราชอาณาจักรสเปน สาธารณรัฐออสเตรีย สาธารณรัฐโปรตุเกส และรัฐควิเบก

แคนาดา ก็ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยง ซึ่งผลทางกฎหมายก็มีความเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน โดยสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ภายหลังจากได้มีการแก้ไขสถานะทางกฎหมายของสัตว์ในประมวลกฎหมายแพ่ง โดยได้มีการบัญญัติกฎหมายให้อำนาจผู้พิพากษาในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้แก่เจ้าของสัตว์เลี้ยงในส่วนที่เป็นค่ารักษาพยาบาล แม้ว่าค่าสินไหมทดแทนจะมีจำนวนที่สูงกว่ามูลค่าของตัวสัตว์เลี้ยงก็ตาม ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีการแก้ไขนี้ ศาลมักจะไม่ได้กำหนดค่ารักษาพยาบาลให้แก่เจ้าของสัตว์เลี้ยง หากว่ามีจำนวนเกินมูลค่าของตัวสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ยังเกิดความเปลี่ยนแปลงในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยได้มีการบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 765a (Zivilprozessordnung) กล่าวคือ ในการพิจารณาที่มีผลกระทบต่อสัตว์เลี้ยง ศาลจะต้องตัดสินโดยคำนึงถึงการประเมินความรับผิดชอบของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์เลี้ยง ซึ่งแสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าศาลได้ทำการตัดสินโดยพิจารณาสัตว์เลี้ยงให้มีความแตกต่างจากทรัพย์สินทั่วไป นอกจากนี้สัตว์เลี้ยงที่มีมูลค่าต่ำกว่า 220 ปอนด์ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินซึ่งเจ้าหนี้จะร้องขอให้นำยึดเพื่อบังคับ (Giménez-Candela, M., 2018) เป็นต้น จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าในประมวลกฎหมายแพ่งของต่างประเทศ สัตว์เลี้ยงไม่เป็นแค่เพียงทรัพย์สินของเจ้าของสัตว์เลี้ยงเท่านั้น แต่ได้มีการยกระดับสิทธิและสถานะของสัตว์เลี้ยงในทางกฎหมายอยู่เหนือกว่าทรัพย์สินทั่วไป อันเป็นการแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา และสัตว์เลี้ยงสามารถได้รับความคุ้มครองในทางกฎหมายได้อย่างแท้จริง

เมื่อทำการเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายของประเทศไทยกับกฎหมายต่างประเทศแล้ว จะพบความแตกต่างอย่างชัดเจนว่าสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยถือเป็นปัญหาสำคัญที่ควรจะได้รับการแก้ไขเพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์จะให้เห็นได้ว่าจากที่กล่าวมาโดยข้างต้น สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาสำคัญสำหรับการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง ได้แก่ สถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย เนื่องด้วยสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยนั้นมีสถานะเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไป จึงส่งผลให้สัตว์เลี้ยงไม่สามารถได้รับความคุ้มครองทางด้านสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงภายใต้กฎหมายแพ่ง ผู้เขียนจึงเห็นสมควรที่จะแก้ไขสถานะของสัตว์เลี้ยง โดยการบัญญัติมาตราซึ่งเป็นคำนิยามของสัตว์เลี้ยงเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีความชัดเจนขึ้น โดยการบัญญัติว่าสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึก นอกจากนี้ควรจะมีการบัญญัติเพิ่มเติมเกี่ยวกับกฎหมายที่มุ่งบังคับใช้กับสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยไม่นำบทบัญญัติในหมวดทรัพย์สินมาบังคับใช้กับสัตว์เลี้ยง เพื่อประโยชน์ต่อการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงโดยตรง ทั้งนี้กฎหมายควรให้อำนาจศาลในการใช้ดุลยพินิจเพื่อพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงให้มีความแตกต่างจาก

ทรัพย์สินทั่วไป เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพในกฎหมายทุกฉบับ

ข้อเสนอแนะ

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นรวมถึงกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศแล้ว นั้น เห็นว่าประเทศไทยสามารถนำมาตราการทางกฎหมายในการยกระดับสถานะของสัตว์ในประมวลกฎหมายแพ่งในต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จมาปรับใช้กับประเทศไทย จึงมีข้อเสนอให้มีการแก้ไข

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ให้แก้ไขสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยโดยแก้ไข สถานะของสัตว์เลี้ยง โดยการบัญญัติเพิ่มเติมมาตราขึ้นใหม่ ในส่วนของคำนิยามโดยบัญญัติว่า สัตว์เลี้ยงไม่เป็นทรัพย์สินเช่นเดียวกับทรัพย์สินทั่วไป โดยสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตและมีจิตใจ และสัตว์เลี้ยงจะได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายพิเศษ ทั้งนี้กฎหมายที่มุ่งบังคับใช้กับสัตว์เลี้ยงจะต้องพิจารณาเพื่อให้มีความสอดคล้องต่อธรรมชาติของสัตว์เลี้ยง ในกรณีที่ไม่มีข้อกำหนดพิเศษสำหรับสัตว์เลี้ยง ให้นำบทบัญญัติในหมวดทรัพย์สินมาบังคับใช้ ซึ่งการแก้ไขจะเป็นประโยชน์ต่อการที่ศาลจะหยิบยกบทบัญญัติในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงมาบังคับใช้ในคดีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรที่จะมีการบัญญัติแก้ไขกฎหมายเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงใหม่ อาทิ ควรจะมีการบัญญัติแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินในกรณีที่เกิดการหย่าหรือ แบ่งกรรมสิทธิ์ร่วมในกรณีที่ทรัพย์สินดังกล่าวนั้นเป็นสัตว์เลี้ยงโดย การบัญญัติเพิ่มเติมกฎหมายโดยให้อำนาจผู้พิพากษาพิจารณาโดยคำนึงถึงผลประโยชน์และสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเป็นหลัก ประกอบกับการใช้เกณฑ์ในการพิจารณาหากสัตว์เลี้ยงอยู่กับบุคคลใด จะได้รับสวัสดิภาพที่ดีกว่ากัน ซึ่งสวัสดิภาพขั้นพื้นฐานของสัตว์เลี้ยง อาจพิจารณาได้จากตัวอย่าง ได้แก่ ความต้องการขั้นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน การดูแลทางการแพทย์ และยักรวมถึงความเป็นอยู่ที่ดีทางจิตใจ นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญที่จะนำมาใช้ประกอบการพิจารณา สภาพแวดล้อมของผู้ที่จะรับเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยง ซึ่งหมายถึง อายุ สุขภาพ ความคล่องตัว ที่พักอาศัย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ขึ้นอยู่กับสัตว์เลี้ยงแต่ละชนิดซึ่งมีความแตกต่างกัน

2. ควรบัญญัติกฎหมายให้สัตว์เลี้ยงได้รับความคุ้มครองสิทธิภายใต้กฎหมายมรดก กล่าวคือ บัญญัติกฎหมายให้อำนาจเจ้ามรดกสามารถทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ทายาทบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยสามารถกำหนดภาระและเงื่อนไข โดยผู้ทำพินัยกรรมอาจกำหนดเป็นเงื่อนไขในพินัยกรรม โดยการระบุรายละเอียดเกี่ยวกับการดูแลสัตว์เลี้ยง เช่น การให้อาหาร ที่อยู่อาศัย การดูแลทางการแพทย์ หรือรายละเอียดขั้นพื้นฐาน และจำนวนเงินโดยกำหนดเป็นจำนวนเงินที่แน่นอน ให้แก่ทายาทที่ได้เป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงเพื่อให้มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น ผู้ทำ

พินัยกรรมอาจร้องขอให้ทายาทดูแลสัตว์เลี้ยงของตน ซึ่งอาจเป็นภาระของทายาทที่จะต้องดูแลสัตว์เลี้ยงเป็นการส่วนตัว โดยกำหนดภาระหรือเงื่อนไขในการดูแลสัตว์เลี้ยงดีเท่าที่สัตว์เลี้ยงมีชีวิตอยู่ เป็นต้น

3. ภายหลังจากที่มีการแก้ไขสถานะของสัตว์เลี้ยงในประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ควรที่จะมีการบัญญัติแก้ไขกฎหมายเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงใหม่ อาทิ เช่น ในหมวดกฎหมายละเมิด โดยการแก้ไขเพิ่มเติมเข้าไปใน มาตรา 426 ในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงโดยให้อำนาจผู้พิพากษาในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนทางด้านจิตใจในกรณีที่เจ้าของสัตว์เลี้ยงได้รับความสูญเสียนอกเหนือจากค่าสินไหมทดแทนในกรณีปกติตามมาตรา 420 ทั้งนี้โดยใช้เกณฑ์ในการกำหนดดุลยพินิจในการคำนวณค่าสินไหมทดแทนโดยผู้พิพากษาจะต้องพิจารณาความผูกพันของเจ้าของสัตว์กับสัตว์เลี้ยง ความสัมพันธ์ของเจ้าของและสัตว์เลี้ยง และพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ประกอบ เช่น ชนิดของสัตว์อายุ และสุขภาพของสัตว์ คุณค่าความสามารถในการดำรงอยู่ของการรักษาจากมุมมองของวิทยาศาสตร์การสัตวแพทย์ตลอดจนผลประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพสัตว์ โดยไม่นำสถานะทางการเงินของเจ้าของสัตว์เลี้ยงมาใช้ประกอบการพิจารณาในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ประพิมพ์พรรณ เงินทิพย์. (2554). *เรื่องมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสัตว์ตามหลักสวัสดิภาพ*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). นิตยสาร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 381 และมาตรา 382 แก้ไขเพิ่มเติมโดย มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 22). (2558, 13 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 132 ตอนที่ 10 ก, หน้า 45.
- พงศ์ศักดิ์ เจ๊ะพงศ์. (2564). สถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในกรณีการหย่าร้างภายใต้กฎหมายครอบครัว. *วารสารกฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 39(1), 81-93.
- พระราชบัญญัติ ป้องกันการทารุณกรรม และการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557. (2557, 26 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 131 ตอนที่ 87 ก, หน้า 4-13.
- รัชดาวัลย์ หิรัญสาย และคณะ. (2558). *การบริหารจัดการเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. (รายงานการวิจัย). ออسترเลีย: มหาวิทยาลัยนิวเซาท์เวลส์.
- ศรัณญา แจ้งขำ. (2557). *ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ ศักยภาพสัตว์เลี้ยง* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายมหาชน). นิตยสาร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศุภโชค บุญเจริญ. (2556). *มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมจัดการมิให้สัตว์เลี้ยงตกเป็นสัตว์ไม่มีเจ้าของ* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). นิตยสาร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- Thai PBS News. (2565). *คดีแรกของไทย! ชนคดีฟ้องหมอ-รพ.ทำสุนัขตาย*. เข้าถึงได้จาก <http://www2.ops3.moc.go.th>

Giménez-Candela, M. (2018). *The De-Objectification of Animals in the Spanish Civil Code*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/328031716_The_De-objectification_of_Animals_in_Spanish_Civil_Code>.

Michel, M. & Kayasseh, E. S. (2011). The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back-Many Steps to go. *Journal of Animal Law*, 7, 13-31.

